

Berdi Kerbaba Ogly
(1894-1974)

Türkmen modern edebiýatynyň kerwenbaşysy

Türkmen milli dil we edebiýatynyň düýbünü tutan hem kerwenbaşysy Beýik Magtymguly bolsa, Türkmen modern dil we edebiýatynyň düýbünü tutanlaryň iň esasy şahsiýeti hem kerwenbaşysy-da, şahyr, ýazyjy, dramaturg we uly medeni işgär Berdi Kerbaba ogly hasaplanýar.

Berdi Kerbaba 1894-nji ýylda Tejen şäherçesiniň Gowkyzereň obasynda dünýä inýär. Ol, ilki bilen obasyndaky dini mekdepde, soňra Tejen we Buhara medreselerinde okap alymlyk derejesine yetýär. Öz ene diliniň daşyndan, rus we arap-pars dillerini-de örän gowy öwrenýär. Şonuň ýaly-da ol, Türkmen folklorik eserlerini okaýar, bagşylaryň we dessanňylaryň aýdýan halk goşgularydyr rowaýatlaryny yzygiderli diňleýär. Özbek, Tatar we Azerbeýjan dillerinde ýazylan neşriýeleri-de tapdygyndan okaýar.¹

Berdi Kerbabanyň döredijilik işine başlan ýyllary, Türkmenistanda sowet sisteminiň häkim bolmagyna gabat gelýär. Netijede ol öz döwrüniň şertlerine, ýagny ideologik hem milli basgylara belli derejede eglşik etmäge mejbur bolýar. Hatda meniň ýaşuylardan eşidenlerime görä, Stalinizmiň gyrhagyrlık döwründe ony-da „komunizme garşy pikirli ahun“ diýen bahana bilen ýanap başlapdyrlar.

Emma bu beýik şahsiýetiň, şeýle döwürde-de, soňky nesillere sapak hem görelde hökmünde bitirip giden ägirt uly işleri hem alkyşa mynasyp yörelgesi bar. Ýagny, bir topar ýaranjaňlar ýaly, şahsy bähbitleri üçin keskilere gowy görünjek bolup öz milli däbini, dilini hem beýik şahsiýetlerini kemsitmegiň yerine: Öz milli duýgusyny berk saklap, bir tarapdan ýokarda agzalan kä bir basgylara belli derejede eglşik edýär, emma ýene bir tarapdan bolsa döwrüniň oňaly taraplaryndan hem döreden mümkinçiliklerinden peýdalanmak arkaly öz mähriban milletiniň diline hem milli medeniýetine ägirt uly hyzmatlar etdýär we bahasyna yetip bolmajak eserleri döredip gidýär.

Bu hakykata göz ýetirmek üçin „Ägytly ädin“ we „Gaýgysyz Atabaý“ ýaly romanlara çalarak üns bermek-de ýeterlikdir. Mysal üçin Artyk bilen Aýnanyň aralarynda geçýän garşylykly duýgularyň, olaryň örän inçe hereketleriniň hem ýagdaýlarynyň galama alynyşy, Türkmen diliniň adatdan daşary güýjiniň, gudratynyň hem gозelliginiň aýdyň mysalydyr. Hakykatda Berdi Kerbabanyň eserleriniň Türkmen dilini hem döp-dessurlaryny öwrenmek üçin ensiklopedik gymmaty bardyr. Hut şonuň üçin hem, 1962-nji ýylda çapdan çykan „Türkmen diliniň sözlüğünde“ iň köp ýüzlenilen çeşmeleriň arasynda onuň eserleri aýratyn ýere eýedir.

Berdi Kerbaba hakda Türkmen-Sowet Ensiklopeiýasynda şeýle setilere gabat gelýäris:

---

¹ - Doly maglumat üçin seret: „Türkmen Edebiýatynyň Taryhy“ IV-nji tom, Aşgabat-1979, s. 110-132

„ Berdi Kerbabaýew 1924-27 ýyllarda Türkmenistan gazýatynyň redaksiýasynda işleýär. 1927 ýylda Leningradyň Gündogary Öwreniş institutyna okuwa girýär. 1942-50, 59-62, 65-74 ýyllarda Türkmenistanyň ýazyjylar şowrasynyň başlygy wezipesinde işleýär...

1967-nji ýylda Türkmenistanyň halk ýazyjysy diýen uly ady gazanýar, 1948 we 1951 ýyllarda iki gezek bütin Şuwrewi döwlet baýragy, 1970 ýylda bolsa Türkmenistanyň Magtymguly adyndaky döwlet baýraklary bilen sylaglanylýar. 1951-nji ýylda Türkmenistanyň Ylymlar Akedemiýasynyň Akademigi diýen ada mynasyp bolýar...

B. Kerbaba goşgy hem proza (näsr) görnüşinde edebiýatyň dürli janlaryny öz içine alýan ençeme eserleri döredýär. Mysal üçin „Gyzlar Dünýäsi“ (1927), „Ýaz mowsümünde bir gözəl“ (1929), „Amy Derýa“ (1929) ... ýaly poemeler (mänzumeler).

Şol ýyllarda edebiýatyň proza, dramaturgiýa janlary bilen hem iş salyşýar, hekaýalar, dramaturgiýa janlary bilen-de iş salyşýar, hekaýalar, oçerkler, powestdir piesalar döredýär. Olardan „Obada bolan waka“ hekaýasyny (1926), „Tirýekkeş we tebibp“ piýesasyny (1928), „Hakykat“ atly oçerkler ýygındysyny (1931) ... görkezmek bolar.

30-njy ýyllarda bir topar goşgy, hekaýa, powest („Kim ýeňdi?“, „Adat dälmi?“ ýaly goşgylary, „Nepes“, „Gabanjaň Ene“ ýaly hekaýalary, „Baýram“, „Batyr“ ýaly powestleri) döretmek bilen birlikde, Türkmen çagalar edebiýatyna degişli „Kim Bilmişek?“ diýen kitabyňy çykardy. Berdi Kerbaba şol ýyllarda dünýä we Rus edebiýatynyň görnükli wekilleriniň birnäçesiniň eserlerini Türkmen diline geçirýär. Olaryň arasynda Maksim Görkiniň „Ene“ romany, L. Tolstoýyň „Hajmyrat“ powesti, M. Şolohowyň „Göterilen Tarp“ romany, Woýniçiň „Gögbeýin“ eseri, A. Haýdaryň hekaýalary bar.

1940-njy ýylda Kerbabanyň meşhur „Aýgytly Ädim“ romanynyň birinji kitaby çapdan çykýar. Ikinji jahan urşy ýyllarynda onuň döredijiligi watançylyk temasyna bagyşlanýar...

Ikinji jahan urşundan soňky ýyllarda B. Kerbabanyň döredijiligi has-da ösýär. Edebiýatyň dürli janlaryndan onlarça eser döredýär, dünýä we şuwrewi halklarynyň edebiýatyndan ençeme eseri Türkmen diline geçirýär (M. Ybrahymyň „Ol günler geler“ romany, Musa Jeliliň goşgylary, Omar Haýýamyň rubagylary we başgalar). Ol, „Aýgytly Ädim“ trilogiýasyny ýazyp gutarýar. Bu eserde Türkmen halkynyň azatlyk we özbaşdaklyk ugrundaky roly çeper beýan edilýär. Onuň bu eseri 1948-nji ýylda bütin şuwrewiniň döwlet baýragyna mynasyp bolýar...

Berdi Kerbaba ömrüniň tä soňky günlerine çenli öz çeper döredijiligi bilen halkyna hyzmat etdi. Onuň „Gaýgysyz Atabaýyw“ hem-de Garagum kanalyna bagyşlap ýazan „Suw damjasy-Altyn dänesi“ romanlary munuň aýdyň şaýadydyr...

Ussat ýazyjynyň eserleri Şuwrewi halklarynyň hem daşary ýurt dilleriniň ençemesine terjime edildi. Şuwrewi edebiýatynda onuň ady A. Fadeýew, M. Şolohow, O. Gonçar, S. Aýin, M. Auezow ýaly görnükli ussatlaryň atlary bilen deň hatarda durýar...“²

Berdi Aganyň Ýatan Ýeri Ýagty Bolsun, Ak Ýoly Uzasyn!
Berlin-Ýuni 2011